

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO

STATE AND SOCIETY

E-ISSN 2451-0858 ISSN 1643-8299

ROK XXII: 2023, NR 2

DOI: 10.48269/2451-0858-pis-2023-2-000

ROZWIJANIE ZDOLNOŚCI I UZDOLNIEŃ DZIECI W WIEKU SZKOLNYM. WPROWADZENIE

Joanna Aksman

dr, prof. KAAF, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,
Wydział Psychologii, Pedagogiki i Nauk Humanistycznych
<https://orcid.org/0000-0002-9333-7723>

Tematyka najnowszego numeru „Państwa i Społeczeństwa” dotyczy jednego z ważniejszych obszarów we współczesnej edukacji, którym jest rozwijanie zdolności i uzdolnień dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci w młodszym wieku szkolnym. Już od lat 70. XX w. w programach kształcenia podkreśla się wagę wielostronnego rozwoju uczniów za sprawą teorii ogłoszonej przez wybitnego polskiego pedagoga-dydaktyka Wincentego Okonia¹. Obecnie, kierując się nadal tą teorią, pedagodzy coraz częściej wskazują na konieczność stwarzania szczególnych warunków rozwoju uczniom o specyficznych problemach edukacyjnych. Wśród tych dzieci są także dzieci zdolne i uzdolnione. Warto już na początku wyjaśnić, że:

- pojęcie „zdolność” dotyczy zdolności ogólnych, sposobów rozumowania i przetwarzania poznawanych informacji – to zazwyczaj zdolności do uczenia się, zdolności szkolne lub akademickie;
- pojęcie „uzdolnienie” kojarzone jest ze zdolnościami specjalnymi w obrębie określonej dziedziny np. literackiej, matematycznej, muzycznej, plastycznej, sportowej;

¹ W. Okoń, *Podstawy wykształcenia ogólnego*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967; powtórzona i rozbudowana wersja teorii wielostronnego kształcenia pojawiła się także w licznych późniejszych publikacjach Okonia, m.in. *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Żak, Warszawa 1995.

– pojęcie „talent” dotyczy kompleksu cech indywidualnych zauważanych w określonej dziedzinie, polegających na ponadprzeciętnej zdolności nabywania wiedzy lub sprawności².

Diagnoza zdolności i uzdolnień już w najwcześniejszych etapach edukacji przyczynia się, jak twierdzi Teresa Giza³, do rozwoju społeczeństwa i postępu cywilizacyjnego. Dlatego tak ważna jest podjęta problematyka w kontekście wychowania i kształcenia dzieci zdolnych i uzdolnionych, co wciąż, pomimo zwiększającej się liczby pedagogicznych i psychologicznych analiz badawczych, nie znajduje wyraźnego odzwierciedlenia w istniejących programach kształcenia.

Artykuły w niniejszym numerze zostały zgromadzone wskutek współpracy Zakładu Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej Wydziału Psychologii, Pedagogiki i Nauk Humanistycznych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (KAAFM) w osobie piszącej te słowa oraz dr hab. Teresy Olearczyk, prof. KAAFM, ze społecznością Katedry Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedagogii Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – prof. dr hab. Krystyną Hałas oraz dr Martą Buk-Cegiełką. Za wspólne debaty nad opisaną problematyką, wymianę poglądów, zaproszenie naukowców z innych jeszcze ośrodków składam serdeczne podziękowania, mając nadzieję na dalszą współpracę.

Podjęty temat od wielu już lat stanowił problematykę zainteresowań naukowców z Instytutu Pedagogiki KAAFM⁴, w związku z tym przedstawiony

² N. Cybis, E. Drop, T. Rowiński, J. Ciecuch, *Uczeń zdolny – analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2013, s. 20; *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t. 1: *Zdolności i stymulowanie ich rozwoju*, red. W. Limont, J. Cieślukowska, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005; *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t. 2: *Uczeń, nauczyciel, edukacja*, red. W. Limont, J. Cieślukowska, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005; M. Kuśpit, *Podmiotowe uwarunkowania radzenia sobie ze stresem w środowisku szkolnym młodzieży uzdolnionej artystycznie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2018.

³ T. Giza, *Socjopedagogiczne uwarunkowania procesów identyfikowania oraz rozwoju zdolności uczniów w szkole*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.

⁴ Między innymi *Pedagogiczne i społeczne wsparcie uzdolnionych dzieci i młodzieży / Педагогічна та суспільна підтримка обдарованих дітей і молоді*, red. O. Boczarova, J. Aksman, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne–Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010 (t. 1) oraz 2013 (tom 2); *Nauka – Sztuka – Edukacja. Innowacyjny model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, red. J. Aksman, Wydział Psychologii i Nauk Humanistycznych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2013; J. Aksman, *Diagnoza i wsparcie dzieci zdolnych plastycznie*, [w:] *Reflexia a hodnotenie v primárnom vzdelávaní*, A. Doušková, B. Kasáčová a kol., Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, Banská Bystrica 2014, s. 188–213; *eadem*, *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w aspekcie pracy z dziećmi zdolnymi plastycznie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J: Paedagogia-Psychologia” 2016, vol. 29, nr 3, s. 135–147; *eadem*, *Kształtowanie umiejętności życiowych uczniów klas początkowych: w toku innowacyjnych warsztatów plastycznych Nauka – Sztuka – Edukacja na przykładzie badań eksperymentalnych*, Societas Vistulana, Kraków 2021 (w tym reportaż fotograficzny przebiegu eksperymentu), a także płyta DVD *Filmy obrazujące przebieg eksperymentu w trzyletnich badaniach nad kształtowaniem umiejętności życiowych dzieci poprzez innowacyjny model edukacji plastycznej Nauka – Sztuka – Edukacja*

Czytelnikowi numer jest kontynuacją działań wokół refleksji nad pracą z uczniem zdolnym i uzdolnionym. Celem niniejszego zbioru artykułów jest przedstawienie opisywanej problematyki w dwóch częściach: pierwszej, poświęconej warunkom pozytywnego rozwoju zdolności i uzdolnień dzieci oraz jego barier oraz drugiej, skupiającej się na aplikacji istniejących sposobów optymalnej pracy z dziećmi zdolnymi i uzdolnionymi w kontekście działań konkretnych podmiotów edukacyjnych i ich obszarów oddziaływań.

W części pierwszej *Warunki pozytywnego rozwoju zdolności i uzdolnień dzieci oraz jego bariery* o pozytywnych elementach wsparcia rozwoju ucznia zdolnego i uzdolnionego piszą Teresa Olearczyk, która zwraca uwagę na pedagogiczny wymiar ciszy w edukacji, oraz Ewelina Szlachta, która skupia się na stymulowaniu rozwoju myślenia o charakterze twórczym dzieci z wykorzystaniem filozofowania. Z kolei Anna Badora i Ewelina Winiarczyk-Waleniak obok możliwości wsparcia dzieci zdolnych i uzdolnionych w swoich tekstach odniosły się także do możliwych barier w swobodnym rozwoju tychże dzieci. Autorki ujęły swoje refleksje również pod kątem empirycznym, badając wypowiedzi studentów oraz prowadząc badania monograficzne Ośrodka Socjoterapii w Solcu nad Wisłą.

Część druga *Programy i inne propozycje działań edukacyjnych dla dzieci zdolnych i uzdolnionych* składa się z siedmiu artykułów stanowiących opis konkretnych programów edukacyjnych oraz propozycji działań edukacyjnych dla dzieci zdolnych i uzdolnionych w obrębie różnych dziedzin (matematycznej, literackiej, plastycznej, językowej, sportowej). O autorskich programach edukacyjnych kształtowania postaw twórczych pisze Danuta Skulicz, która wyróżnione przez siebie propozycje działań skierowała szczególnie do dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Z kolei Wojciech Walat zapoznaje Czytelnika z zastosowaniem ciekawego programu edukacyjnego Edu-Matrix w rozwijaniu myślenia komputacyjnego wśród uczniów klas I–III szkoły podstawowej, a Marta Buk-Cegiełka z konkretnymi, inspirującymi przykładami praktycznych sposobów inspirowania uczniów I etapu edukacyjnego do twórczości literackiej. Kolejne dwa artykuły poświęcone są kształtowaniu uzdolnień plastycznych dzieci w młodszym wieku szkolnym. W pierwszym z nich Joanna Aksman przedstawia proces kształtowania umiejętności do budowania samoświadomości u dzieci zdolnych plastycznie – uczestników projektu „Nauka – Sztuka – Edukacja”, porównując prowadzone przez siebie badania ilościowe i jakościowe. W drugim Marcin Cziomer opisujący ten rodzaj uzdolnień ukazuje kreatywne rozwiązania w edukacji plastycznej w pracy z najmłodszymi dziećmi w przedszkolu oraz w edukacji wczesnoszkolnej. Autor odniósł się do przykładów z polskich i węgierskich szkół. Kreatywne sposoby nauczania języka obcego u dzieci uzdolnionych językowo, szczególnie wykorzystanie sztuki w tej kwestii, w swoim tekście opisują z powodzeniem Ewa Donesh-Jeżo i Ewa Kryszakowska-Budny.

(klasa I,II,III) oraz film podsumowujący realizację modelu NSE – scenariusz i konsultacja pedagogiczna: J. Aksman, Societas Vistulana, Kraków 2021.

Na zakończenie Andrzej Rokicki przedstawia analizę programów wspierających uzdolnienia sportowe dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.

Numer zamykają cztery sprawozdania z działań edukacyjnych podejmowanych dla dzieci, młodzieży, studentów oraz dorosłych m.in. w okresie popandemicznym, których celem było wsparcie rozwoju i kształtowania umiejętności społeczno-emocjonalnych. Działania te potrzebne są dla wszystkich, ale mogą także stanowić inspiracje dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zdolną i uzdolnioną. Joanna Bierówka i Yelyzavetta Tereshonok opisują trzymiesięczny społeczny projekt „Mini Akademia” zorganizowany dla ukraińskich dzieci i *młodzieży* oraz ich mam/opiekunek z porywu serca przez studentów i wykładowców Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w początkach napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Artur Dobrzański w tekście *Historia i społeczne znaczenie teatru akademickiego Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego* przedstawia praktyczne egzemplifikacje pedagogiki teatru w działaniach zainicjowanych w programie studiów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna na Wydziale Psychologii, Pedagogiki i Nauk Humanistycznych KAAFm przed pandemią, w jej trakcie i obecnie. Z kolei Iwona Szyniec dzieli się z Czytelnikiem doświadczeniami edukacyjnymi z 4-letniego prowadzenia działań tutoringowych w KAAFm wśród przyszłych nauczycieli/pedagogów szkolnych. Personalizacja kształcenia nauczycieli z elementami tutoringów jest, jak wykazały wnioski z przeprowadzonych badań, wielką szansą na pełniejszy rozwój przyszłych nauczycieli, ale także sposobem na pracę ze zdolnym lub uzdolnionym studentem. Tę część kończy tekst Agnieszki Sendur opisujący ciekawe metodycznie wydarzenie – seminarium dydaktyczne „*Flipped classroom, czyli uczenie do góry nogami*” zorganizowane przez Studium Języków Obcych przy współpracy Instytutu Pedagogiki i Katedry Filologii Angielskiej Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

Na zakończenie warto dodać, że staraliśmy się ująć współczesne aspekty problematyki edukacji dzieci zdolnych i uzdolnionych w jak najbardziej szerokim interdyscyplinarnym zakresie. Celem było zatem połączenie doświadczeń naukowców zainteresowanych myślą badawczą z praktycznymi realizacjami oddziaływań skierowanych do tych dzieci. Mamy nadzieję, że numer spotka się nie tylko z zainteresowaniem naukowców, badaczy tej problematyki, ale także będzie inspiracją do kreatywnych działań podejmowanych przez nauczycieli, wychowawców, edukatorów w placówkach pozaszkolnych oraz rodziców dzieci zdolnych i uzdolnionych.